Setembre cultural | | Actualitzat el 05/07/2022 a les 18:06

Júlia Ojeda: ?Sense consciència lingüística i sense un projecte polític darrere, estem venuts?

La investigadora sobre literatura catalana Júlia Ojeda va ser a Vic aquesta primavera per participar a un dels actes del cicle de converses KULT | Ojeda va reflexionar amb Sara Blázquez, de Setembre, sobre llengua i cultura catalana

Un moment de la conversa KULT sobre cultura i llengua a la Llibreria Foster & Wallace de Vic, a finals de març. | KULT

Justament el dia que ERC, Junts, PSC i Comuns pactaven reconèixer per llei el castellà com a llengua d'ús a l'escola, el passat 24 de març, tenia lloc l'acte Cultura i llengua a la llibreria Foster and Wallace de Vic, on el mitjà digital Setembre conversava amb la investigadora sobre literatura catalana Júlia Ojeda. L'objectiu era reflexionar sobre les perspectives de futur del català, les polítiques públiques, els recursos, la comunitat.

ERC, Junts, PSC i Comuns s'han posat d'acord per donar resposta a la sentència del TSJ que imposa el mínim del 25% de castellà a les escoles. És un símptoma per començar a parlar de l'estat actual del català?

Per mi és un símptoma i el final d'una època i d'una ficció de país, que ens hem cregut els últims 10 o 12 anys. Venim d'uns dies de vaga i de mobilització en el sector educatiu, que hi ha reivindicacions que van més enllà de la qüestió lingüística, però a sobre fa un temps que la qüestió lingüística és alarmant. Ahir hi havia 10.000 persones mobilitzant-se al centre de Barcelona, sindicats, on es reclamava la desobediència d'aquesta imposició i s'advocava per un model d'escola catalana que tenim i que funciona des de fa quaranta anys i el mateix govern que ahir donava suport a la vaga, avui treu una proposta de llei de l'article 21 que regula la immersió lingüística des de l'any 83 dient que l'única manera de no acatar el percentatge és incorporant el castellà d'una manera absolutament ambigua, on per primera vegada s'anul·la el principi rector de la immersió, que és el català com a única llengua vehicular a Catalunya i a l'escola en català, que no és només important dins de l'escola, sinó que precisament ho és perquè és l'únic espai que garanteix l'aprenentatge i la vehiculació d'una comunitat al voltant d'una llengua comuna.

Jo encara estic en xoc i no sé si som conscients del que implica una modificació de la immersió primer perquè la immersió lingüística va ser el primer gran consens de país, després de la transició, que ningú s'havia atrevit a tocar. Ni l'ala més conservadora del Pujolisme s'hauria arribat a plantejar als anys noranta que hi havia alguna cosa a mercadejar amb la immersió. Ara és una posició, no només de debilitat, no tenim la capacitat negociadora per enfrontar-nos-hi i tornar al conflicte amb l'estat. Si realment es volgués reprendre algun plantejament estratègic que tingués a veure amb l'últim segle polític, el que es faria seria desobeir i hi hauria una resposta massiva. Si n'hi va haver a les Illes quan el govern Bauzà va intentar tocar l'escola en català i va ser la mobilització més gran a les Illes. Si allò va passar a les Illes, com no hauria de passar aquí!

Ara la situació és desoladora. Primer perquè hi ha aquesta renúncia al model escolar, al model educatiu, al model lingüístic, en un moment on ja hi havia alarmes de substitució lingüística. El que això suposarà serà una acceleració de la substitució lingüística i això vol dir castellanització. Les llengües són eines que ens ensenyen una manera d'entendre el món. El que introdueix aquesta modificació de la immersió, per una banda, és que el català deixa de ser llengua vehicular i hi deixa d'haver una

responsabilització del govern, que no ha estat capaç de tenir una aposta massiva i única per desplegar-la als centres, sinó que el govern li diu als centres «espavileu-vos», independentment de la situació socioeducativa i laboral de cadascun. Si els centres d'alta complexitat ara ja tenen problemes per aplicar la immersió tal com funciona, imagineu-vos ara, que serà una castellanització massiva. I veurem què passa amb les auditories als centres, amb el control de la llei, amb el nivell educatiu amb què surti l'alumnat? És esfereïdor. I si ho plantegem des d'un punt de vista nacional, anem cap a una descatalanització. Hi hauria d'haver una mobilització massiva permanent i un desacatament massiu. També és conseqüència de què el procés tampoc va fer la feina en l'àmbit lingüístic. El procés es va oblidar de la llengua com un dels elements clau que havien d'articular el procés cap a la independència. La normalització lingüística va generar un oasi, una certa ficció de suficiència. Ja en teníem prou, però no només estem reculant, sinó que ens estem plantejant coses que sortint del franquisme eren implantejables. Em costa molt d'entendre. I ara l'escola, que era l'únic espai que podia garantir que la comunitat s'articulés en català.

Júlia Ojeda a la Llibreria Foster&Wallace de Vic Foto: KULT

Creus que existeixen dinàmiques territorials o generacionals en l'ús del català?

Hi ha una mena de mantra que s'arrossega, que en certes zones del territori, àrea metropolitana sobretot, hi ha hagut sempre una tendència a ser territoris més castellanoparlants. Això va ser així durant uns anys, sobretot amb les primeres onades migratòries dels 60 i 70, però el panorama sociodemogràfic ha canviat molt a Catalunya, sobretot a partir de la gran onada migratòria de principis dels 2000. La situació que teníem a principis dels vuitanta era una Catalunya molt bilingüitzada, forçosament bilingüitzada, perquè hi ha hagut una llengua que ha anat ocupant l'espai de l'altra. El catalanisme ha tendit a plantejar-ho com una situació de convivència lingüística i ara estem recollint els fruits d'haver estat molt temps pensant, de manera innocent i absolutament despolititzada, que això era així. Quan no és només el castellà, sinó 300 altres llengües més de convivència, que és la situació real avui a Catalunya. Tenim una llengua dominant, i, per tant, la primera llengua d'accés per a altres comunitats d'altres idiomes, i institucionalment cada vegada hi ha menys garanties que la gent que no té el català com a llengua principal tingui aquest accés, i l'escola era el garant.

Em sembla que els sindicats són les úniques organitzacions que poden garantir ara mateix una resposta reactiva, més enllà de la responsabilitat individual de cada professor. A l'escola passa el que passa al carrer i si els espais de sociabilitat cada vegada són més en castellà, potser estem al principi del final. No vull ser tràgica, però és que la situació és difícil. A Barcelona per exemple, només el 28% del jovent utilitza el català com a llengua d'ús social. Hem passat del 35% al 28% en menys de cinc anys. Això també accentuarà els projectes escolars, i aquí es veurà molt clarament una segregació sociolingüística, perquè hi ha tota una tradició d'escoles catalanes concertades que sorgeixen del catalanisme progressista, i que estan pensades i són accessibles a un tant per cent de la població, i l'escola pública garantia que no passés això. Pot ser que comencem a viure coses que l'escola pública havia revertit com pot ser l'elitització de la llengua. L'escola en català va ser una demanda del PSUC, no va ser una demanda del catalanisme progressista.

El consum audiovisual, sobretot a través de les plataformes, amb una oferta mínima en català, també afecta en l'ús social de la llengua no? Hi ha productes culturals que es fan alhora en català i en castellà o fins i tot hi ha la tendència de mercantilitzar tot el contingut a les xarxes socials i que sigui en castellà. I això tampoc hi ajuda gaire.

És la clara evidència d'un procés de globalització massiu, que no només ens afecta a nosaltres. Les llengües tradicionalment globalitzadores, que són les llengües del mercat: l'anglès, el castellà, el xinès, que a més estan associades a dinàmiques imperialitzadores, que no només ho són en

termes econòmics. És molt difícil encarar des d'una nació perifèrica que no té estat aquestes dinàmiques globalitzadores en termes lingüístics, i les tendències espanyolistes. Això, per una banda, relega als individus la responsabilitat de crear contingut en català i això és confiar que hi ha un conjunt de massa poblacional que té prou consciència crítica per pensar que és important produir en català, perquè si ho fa per diners, no ho farà en català. Hi ha gent amb ganes de crear contingut en català, d'escriure llibres, de fer pel·lícules, l'exemple clar és el de la Carla Simón amb Alcarràs. Però són exemples comptats que depenen de la voluntat individual d'algú que s'atreveix i ho fa en català. Pensar-ho en termes de competitivitat és absurd, no podrem i no hauríem de voler competir. El català, com qualsevol altra llengua, necessita cultura d'entreteniment i de consum, és evident, així i tot també necessita espais de cultura crítica i gent que tingui clar des d'on produeix i des d'on consumeix. És importantíssim que hi hagi creadors amb ganes, però també que hi hagi públic o consumidors lingüísticament responsables, és una qüestió de consciència i militància lingüística. Sense consciència lingüística massiva, la producció cultural en català no serà sostenible.

A més, sembla que puguem parlar d'interseccionalitat en tots els espais i en totes les lluites, però quan parlem del tema lingüístic, és una mica més complicat. No és una opressió prou digna per ser considerada part d'aquesta amalgama interseccional d'opressions que vivim. Si hem estat capaços d'entendre què és el consum responsable en termes energètics o climàtics, per què no som capaços de fer-ho en termes lingüístics? Perquè durant molts anys hem pensat que vivíem en una situació normalitzada. La manca de consciència lingüística no és només una qüestió d'ús del català, sinó de fer entendre que el català és la llengua que articula la comunitat, i que qualsevol persona que vulgui formar part de la comunitat ha de poder tenir accés. Sense consciència lingüística i sense un projecte polític darrere, estem venuts.

Júlia Ojeda conversant amb Sara Blázquez sobre llengua i cultura a la Llibreria Foster & Wallace de Vic
Foto: KULT

Sí que hi ha molta producció musical en català, i amb diversos accents, però el cinema cau en picat. Quines diferències hi ha en l'ús de la llengua entre els diversos àmbits culturals?

És complex, perquè la cultura és una cosa, les produccions culturals una altra i cada circuit cultural té les seves pròpies dinàmiques. El cinema és molt clar, surt en un àmbit internacional i la seva pròpia circulació no té tant arrelament territorial, és un producte que circula internacionalment. Però som una comunitat lingüística de 10 milions de persones, que poques vegades es té en compte. Hi ha el potencial, el que no hi ha són les ganes, la voluntat política, la infraestructura, la capacitat o el que sigui. Això literàriament també passa, però no tant. La cultura no és indestriable dels mitjans de reproducció que la fan possible. Des del 2012 arreu dels Països Catalans hem vist un esclat de petites editorials, de petits projectes cooperatius al voltant de la cultura, que han establert una xarxa, i clar, el mitjà principal de la producció literària és la llengua.

Part del problema del mercat, en una cultura minoritària o minoritzada, és que aquestes tendències de producció simultània en les dues llengües és condemnatòria pel producte en català, perquè l'àmbit de circulació del castellà és molt més ampli i molt més visible. La imposició mercantil de vendre més exemplars acaba portant a treure aquestes dues versions. Moltes vegades són els mateixos autors que s'autotradueixen i quan l'autor està escrivint la seva primera versió en català ja està pensant en la seva traducció, i això té un efecte sobre la llengua literària. Si les polítiques lingüístiques d'aquest país depenguessin de mi, jo obligaria que el 80% de la producció a teatres, a cinema, a les editorials, es fes en català, sempre que rebessin subvencions públiques, òbviament. I com que tenim una cultura extremadament subvencionada, serien moltes.

Creus que s'està estenent la idea que la modernitat s'identifica més amb la no catalanitat? Que el català no és prou "guai" per segons quins espais?

Les nostres vides s'han digitalitzat molt i el fet que el català tingui una presència molt menor enfront del castellà a les xarxes i a la vida digital explica en part per què estem arrossegant aquestes percepcions, i en el jovent és molt clar. Si tu tens un seguit d'influencers que són molt guais i que només xerren en castellà, és evident. Però si tot un país ha de dependre d'una Juliana Canet o de La Sotana per garantir la seva llengua en espais informals de producció cultural, malament. I les condicions són molt precàries. Si no tens un circuit que garanteixi la sostenibilitat dels creadors, quan ve algú amb tres zeros més, acaben cedint al castellà o a la llengua que sigui. TV3 també és el símptoma d'aquesta crisi. Es parla més castellà que mai a TV3. S'estan donant situacions que als noranta eren impensables. No hi havia un presentador de TV3 que permetés a quatre tertulians a qui es paga que parlin en castellà majoritàriament. TV3 com a projecte també està en crisi perquè no hi ha projecte de país que tingui produccions pròpies. Li estem comprant tot a Mediapro, que és una macroempresa que no té gens d'interès a vetllar per la subsistència del català.

[Relatoria publicada conjuntament amb KULT]